

УДК 159.9.072

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2024.59.34-39>

Сергій ВАСИЛЬЄВ, канд. психол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-9752-6006

e-mail: vpp1@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

АНАЛІЗ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО БОЙОВИХ ДІЙ В АРМІЯХ КРАЇН СВІТУ

Вступ. Військова агресія РФ проти України висунула нові вимоги до всебічної підготовки військовослужбовців, зокрема психологічної підготовки до бойових дій. Рух до відповідності стандартам НАТО підтверджує і досвід ведення бойових дій підрозділами ЗС України. Впровадження новітніх підходів у підготовці надає необхідний імпульс, стає трендом підвищення ефективності військовослужбовців на полі бою. Саме тому метою статті є вивчення досвіду проведення психологічних заходів підготовки персоналу до ефективної діяльності в бойових умовах армій інших країн світу щодо визначення методологічних підходів для впровадження у практику підготовки військовослужбовців ЗС України.

Методи. Джерельну базу дослідження утворюють документи армій країн НАТО, фахова література в галузі психології, публікації у фахових психологічних виданнях. Використано метод оглядово-аналітичного дослідження літератури – для з'ясування методологічних підходів щодо психологічних заходів підготовки персоналу армій країн НАТО.

Результати. Аналіз свідчить, що країни НАТО та інші розвинуті країни у підготовці військовослужбовців до бойових дій орієнтуються на розробки та досвід армії США. Основними пріоритетами підготовки армії США визначено підготовку командного складу з високою адаптивністю та підготовку високопрофесійного особового складу. Основною психологічною підготовкою військовослужбовців є формування системи психологічної стійкості ("resilience") до потенційно травмуючих чинників професійної діяльності та превенція негативних наслідків впливу бойового та оперативного стресу.

Висновки. Результати аналізу свідчать про необхідність більш ефективної координації зусиль відповідних структур ЗС України для набуття відповідності організації психологічної підготовки військовослужбовців до стандартів НАТО.

Ключові слова: психологічна підготовка, резилієнс, психологічний фітнес, контроль бойового стресу, психологічна готовність.

Вступ

Повномасштабна військова агресія РФ проти України висунула нові вимоги до всебічної підготовки військовослужбовців, зокрема психологічної підготовки до бойових дій. Рух до відповідності стандартам НАТО підтверджує і досвід ведення бойових дій підрозділами ЗС України. Впровадження новітніх науково обґрунтованих підходів щодо підготовки персоналу надає необхідний імпульс позитивним змінам у війську, що воює, стає потужним трендом підвищення ефективності військовослужбовців на полі бою.

Огляд літератури. В армії США доктрина стратегії та управління розглядає людський чинник як головний у забезпеченні високої боєздатності військових частин та підрозділів. Основними стратегічними пріоритетами розвитку армії визначені – підготовка командного складу з високою адаптивністю та підготовка високопрофесійного особового складу. Основою підтримання високої боєздатності військовослужбовців визначено формування системи психологічної стійкості ("resilience") до потенційно травмуючих чинників професійної діяльності та превенції негативних наслідків впливу бойового та оперативного стресу (Army U.S., 2014).

В армії США запроваджено доктрину контролю бойового й оперативного стресу (*Combat and Operational Stress Control*, COSC). Реалізацію доктрини покладено на медичне командування (MEDCOM). Програма контролю бойового стресу Армії США врегульована польовими статутами 4-02.51 "Контроль бойового стресу" (липень 2006 р.) і 6-22.5 "Настанова для військових керівників і солдатів щодо бойового стресу" (березень 2009 р.). У контексті відповідальності командирів за забезпечення підготовки підрозділів до розгортання діють вимоги польового статуту 6-22 "Розвиток лідерства".

Програма COSC базується на програмі "Бойовий розум" ("Battlemind") і є фактично її системною модернізацією, виходячи із сучасних вимог. "Battlemind" вико-

ристовує у психологічній підготовці ряд країн НАТО, у тому числі Канада та Велика Британія. Окремі модулі "Battlemind" можна знайти в програмах підготовки психологічної стійкості майже всіх армій НАТО. Під час проходження окремих модулів військовослужбовців навчають практикам входження у стани "поточної свідомості", у яких, на думку дослідників, відбувається досягнення найбільших показників розумової та фізичної продуктивності, що може сприяти підвищенню ефективності військовослужбовців в екстремальних та бойових ситуаціях (Чиксентмігаї, 2017).

Аналіз свідчить, що психологічні заходи підготовки, підтримки, допомоги та реінтеграції військовослужбовців армій країн НАТО (на прикладі США, Великої Британії, Канади, ФРН) проводять у три етапи: 1) період підготовки (Pre-deployment); 2) цикл розгортання військових частин (Deployment); 3) період повернення до пунктів постійної дислокації (Post-deployment).

Реалізація програми COSC від роти до батальйону в основному покладена на командирів, немедичний допоміжний персонал (Peers) та капеланів у батальйонах. У бригадах командирам за їхнім запитом передбачено допомогу мобільних груп спеціальних медичних підрозділів з контролю бойового та оперативного стресу. Мобільні групи починають роботу з проведення психологічних заходів підготовки безпосередньо перед передислокацією частини в район розгортання. Заходи передбачають знайомство з командуванням та особовим складом, проведення оцінювання підрозділу, проведення психологічної едукції з особовим складом та інструктування немедичного персоналу (Peers), доповідь командування щодо готовності особового складу до циклу розгортання.

Програма COSC модернізується в напрямку стратегії "Армійська родина" (Army Family), що спрямована на формування військових підрозділів за "сімейним" типом. Із 2016 р. впроваджується програма розвитку армії майбутнього "Сила 2025" (Force 2015 and beyond, 2014), що

містить систему циклічної підготовки та укомплектування військових підрозділів як єдиних колективів (Army Force Generation, ARFORGEN).

Програми COSC взаємодіють з комплексною програмою "Всебічний фітнес військовослужбовців та сім'ї" (Comprehensive Soldier & Family Fitness, 2014), заходи якої проводяться в усіх військових частинах та установах армії США (Harms et al., 2013). У реалізації програми використовують сучасні підходи щодо розвитку психологічного резилієнсу у військовослужбовців та членів їхніх сімей (Котлер, & Уіл, 2019; Чиксентмігаї, 2017; Csikszentmihalyi, 2022; Seligman, 1998; Seligman, & Kellerman, 2023).

В умовах розвитку науково-технічного прогресу приділяється велика увага використанню технічних розробок з метою підвищення ефективності людського чинника, військового персоналу. Приоритетним напрямом у цій галузі визначено розробку та впровадження у практику систем зворотного біологічного зв'язку. До розробки подібних систем залучаються фахівці IT-індустрії, бізнес-проекти та стартапи.

Система тренування стійкості (resilience) до стресу (*Stress Resilience Training System, SRTS*) була розроблена командою з компанії Perceptronics Solutions Inc. (Шерман-Оукс, Каліфорнія) за участі Interactive Inc. (Сан-Дієго, Каліфорнія) та Інституту HeartMath (Долина Боулдер, Каліфорнія) як малий інноваційний бізнес-проект за фінансування Агенства провідних досліджень у галузі оборони (DARPA) та Управління військово-морських досліджень (ONR). Метою проекту було створення легкого автономного та мобільного комплексу для тренування психологічної стійкості до бойового та оперативного стресу, який можна використовувати для індивідуальних тренувань військовослужбовців та цивільного персоналу. Ефективність використання системи SRTS була позитивно оцінена в університеті Джорджа Мейсона (Фейрфакс, штат Вірджинія). Методику було валідизовано у Центрі бойового та оперативного стресу ВМС США та Бюро медицини і хірургії ВМС США (Cohn et al, 2013).

Мета та завдання дослідження. Вивчення досвіду проведення психологічних заходів підготовки персоналу до ефективної діяльності в бойових умовах в арміях інших країн світу з метою визначення методологічних підходів для впровадження у практику підготовки військовослужбовців ЗС України.

Методи

Джерельну базу дослідження утворюють документи армій країн НАТО, фахова література в галузі психології, публікації у фахових психологічних виданнях. Використано метод оглядово-аналітичного дослідження літератури – для з'ясування методологічних підходів щодо організації психологічних заходів підготовки персоналу армій країн НАТО.

Результати

В армії США та інших країн НАТО прийняті сумісні системи підготовки особового складу, які регламентуються стандартами НАТО та національними нормативними актами. Психологічна підготовка розглядається з точки зору моделі психологічного фітнесу (Cornum et al, 2011). Психологічний фітнес позиціонується як інтеграція й оптимізація психічних, емоційних і поведінкових здібностей та можливостей для оптимізації продуктивності й зміцнення стійкості військовослужбовців. Фахівцями запропоновано модель військово-професійних вимог і ресурсів (*military demand-resource, MDR*) як інтегровану модель психологічного фітнесу для збройних сил. Модель вказує на важливість ідентифікації

військово-управлінських та інформаційно-доказових змінних, а також вибір оперативних заходів для досягнення психологічної стійкості (resilience) та ефективності. Модель об'єднує роль внутрішніх (особистісних) та зовнішніх (екологічних) ресурсів, зокрема для розвитку, підтримки і відновлення психологічних ресурсів, необхідних до підтримання фізичної форми та здоров'я. Адекватна увага до психологічної складової має вирішальне значення для досягнення балансу розуму та тіла (mind-body balance) відповідно до сучасних вимог загального фітнесу для військовослужбовців (Williams, Zinsser, & Bunker, 2010).

Згідно з вимогами стандарту НАТО 2565 "Психологічне керівництво командирам у циклі розгортання" (Stanag 2565 MEDSTD, 2011) психологічний фітнес спрямований на формування і підтримку: психологічної готовності (psychological readiness) протистояти викликам, що пов'язані з розгортанням; психічної витривалості (Mental Hardiness); психологічної стійкості (Resilience) і психічної сили (Mental Toughness).

Психологічна готовність (Psychological Readiness) розглядається в аспектах індивідуальної готовності (Personal Readiness), готовності підрозділу (Unit Readiness) та готовності сім'ї (Family Readiness). Найбільш критичним компонентом психологічної готовності до циклу розгортання вважається готовність сім'ї (Family Readiness). Тому психосоціальний супровід сім'ї визначений як пріоритетне завдання командирів.

У Збройних силах Канади реалізовано власну програму психологічної підготовки на основі формування психологічної стійкості (resilience) "Шлях до психологічної готовності" (Road to Mental Readiness, R2MR) (Lee, Sudom, & Zamorski, 2013). Вона складається з двох тренінгів – тренінгу підготовки до розгортання (Pre-Deployment Training) та тренінгу після повернення з розгортання (Post-Deployment Training).

Заходи підготовки до розгортання (Pre-Deployment Training) проводяться в три етапи: *перший етап* проводиться в навчальних аудиторіях і передбачає теоретичну підготовку; *другий етап* передбачає практичне застосування отриманих інструкцій під час оперативних вправ; *третій етап* стосується роботи із сім'ями військовослужбовців, що залучаються до розгортання.

Заходи після повернення з розгортання передбачають *четвертий етап* – проведення декомпресії підрозділів, що брали участь у розгортанні, у визначених місцях відновлення боєздатності (Third Location Decompression, TLD); *п'ятий етап* – проведення декомпресії у пунктах постійної дислокації із залученням сімей військовослужбовців (Home Location Decompression, HLD) (Wood, & Charbonneau, 2017).

У Збройних силах Франції завдання психологічної підготовки військовослужбовців до місії регулюються Директивою начальника Штабу ЗС Франції PIA 01-301 № 000788 1997 р. "Щодо психологічної підтримки особового складу, що бере участь у зовнішніх операціях" (*Soutien psychologique du personnel engagé dans des opérations extérieures, OPEX*). Відповідно до положень зазначеної Директиви головним завданням психологічної підтримки є зменшення напруги будь-якого походження (індивідуальної, колективної, організаційної), яка впливає на особовий склад під час участі в зовнішній операції, для:

- збільшення індивідуальних і колективних можливостей під час протистояння особливому або ворожому оточенню;

• виконання поставлених завдань із найменшими затратами (людськими та матеріальними).

Згідно з вимогами документа психологічна підтримка – це скоординована діяльність командування, метою якої є сприяння виконанню завдань підрозділами, що беруть участь у зовнішніх операціях, інтегруючи всі аспекти "людського оточення" (*"l'environnement humain"*). Зазначені дії здійснюються у таких сферах:

- забезпечення операційних можливостей;
- попередження, подолання та вирішення антагоністичних і конфліктних ситуацій;
- забезпечення індивідуальної та колективної психологічної рівноваги;
- врахування чинників психологічного стану.

Психологічна підтримка здійснюється постійно, починаючи від підготовки особового складу до участі в зовнішній операції і закінчуючи поверненням з неї.

Психологічна підтримка насамперед ґрунтується на відповідальності командування, гаранта згуртованості, на операційній ефективності та забезпеченні безпеки особового складу.

Психологічна підтримка базується на взаємодії:

- офіцерів з "людського оточення", кожного підрозділу або формування;
- медичного корпусу (медиків підрозділів, психіатрів та Медичної служби ЗС);
- офіцерів-експертів у спеціальних сферах (офіцерів-соціологів, офіцерів-спеціалістів із психології на робочому місці та діяльності організацій, антропологів, етнологів);
- інших членів військових структур (капеланів, представників категорій військовослужбовців, соціальних асистентів).

Дії командування можуть здійснюватися за шістьма напрямками:

- 1) підготовка кадрів, виконавців і підрозділів (операційна підготовка): базується на постійній увазі до важливості врахування в роботі питання "людське оточення";
- 2) супроводження особового складу, який бере участь у зовнішній операції: дії забезпечуються командним складом, який бере безпосередню участь у контролі стресових навантажень на о/с та працює з офіцерами спеціалістами в людській (соціальній) сфері, медиками підрозділів та психіатрами. Під час участі в зовнішніх операціях такі дії здійснюються постійно у взаємодії із частинами, звідки були відправлені підрозділи;
- 3) персональна підтримка військовослужбовців та їхніх сімей: дії базуються на створенні командуванням частин, звідки було відправлено підрозділ, "відділення сімей", у взаємодії з Медичною службою ЗС та спеціалістами із соціальних відносин. "Відділення сімей" створюється та працює під час підготовки підрозділів до участі в зовнішній операції, під час проведення операції та після повернення з ТВД і реінтеграції військовослужбовця до свого підрозділу;
- 4) розвиток відділення надання допомоги пораненим та посилення його міжвидового характеру;
- 5) координація й аналіз заходів психологічної підтримки дій, заснованих на підтриманні діалогу та постійній узгодженості роботи з медиками та різними спеціалістами із соціальних питань, метою чого є полегшення процесу виконання завдань з урахуванням медичної таємниці та особливостей характеру кожного військовослужбовця;

6) накопичення досвіду та висновків, зроблених після участі в операціях для створення справжнього банку даних.

Для постійного ведення вказаної роботи, одночасно на театрі проведення зовнішньої операції і в частині, звідки було відправлено підрозділ, командування опирається на діяльність офіцерів із "людського оточення", у взаємодії з Медичною службою та спеціалістами у цій області. У кожному штабі командування та підрозділах, які беруть участь у зовнішніх операціях, існує посада офіцера з "людського оточення". На такі посади призначають досвідчених старших офіцерів, які пройшли підготовку із психології та соціології (короткі курси).

Завданнями офіцера з "людського оточення" є:

- проведення аналізу соціально-психологічних, індивідуальних або колективних даних "людського оточення";
- підготовка доповідей щодо морального стану під час та по закінченні операції;
- підтримання зв'язків із частиною, звідки було відправлено підрозділ, та сім'ями військовослужбовців;
- розробка пропозицій та введення в дію відповідно до директив командування всіх засобів, спрямованих на підтримання морального і психологічного стану в підрозділі або його встановлення до найкращого рівня.

Організація та проведення психологічних заходів підготовки армії оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) здійснюється за стандартами та досвідом армії США. В армії оборони Ізраїлю психологічні заходи підготовки спрямовано на поведінку військовослужбовця до бою і під час бою. Як і в армії США, командир відповідає за психологічну готовність та стійкість підлеглих. У процесі бойової підготовки відбувається навчання підлеглих за допомогою візуальної діагностики виявляти основні психологічні проблеми у комбатантів. Командирів навчають алгоритму дій за стану бойового шоку у підлеглих. Під час проведення рольових ігор опрацьовуються найрізноманітніші ситуації щодо візуалізації й аудіолізації бойового шоку і травм війни. Знання про надання першої психологічної допомоги отримують всі категорії військовослужбовців (Iversen et al., 2023).

Цікаво, що в Армії оборони Ізраїлю призовники самі обирають місце своєї служби. Майбутній солдат проходить тестування в межах професійного психологічного відбору, за результатами якого йому пропонують перелік військових спеціальностей. Із цього переліку призовник може обрати три позиції, на яких буде проходити подальшу військову службу відповідно до потреб армії. Цей принцип відбору позитивно впливає на мотивацію призовника та ефективність проходження ним військової служби.

Загальна психологічна підготовка проводиться у межах бойової підготовки. Кожен військовослужбовець проінформований про всі заходи психологічної підготовки за рік. Курс молодого бійця в Армії оборони Ізраїлю триває сім місяців. За цей період у військовослужбовців розвивають навички рукопашного бою, боксу, карате (відводиться 2 год на тиждень). Латентна функція цих заходів – сформувати у військовослужбовців впевненість, агресивність у поведінці й тим самим максимально закріпити навичку "реакцію на контакт". Три тижні триває вогнева підготовка. Військовослужбовці навчаються вести вогонь з усіх видів зброї й за будь-яких обставин. Слід зауважити, що під час курсу молодого бійця армія готується за єдиною програмою бойової підготовки. Вісім годин на тиждень відводиться для навчання військовослужбовців (незалежно від виду чи роду військ)

корегуванню вогню артилерії. Особливість Армії оборони Ізраїлю – мінімальна увага до стройової підготовки. Важливим елементом психологічної підготовки є особиста зброя: солдат Армії оборони Ізраїлю отримує зброю під час вступу на військову службу і повертає її лише після звільнення в запас. Навіть відпустка додому на вихідні здійснюється зі зброєю (Ben-Shalom, & Fox, 2009).

Військовослужбовців сил спеціального призначення навчають, як рятувати льотчиків, що здійснили вимушене катапультивання, як визначити терориста в натовпі, як діяти в густонаселених містах, на вузькій вулиці. Під час польових виходів військовослужбовці навчаються виживати в умовах обмежених запасів продовольства, раціонально використовувати час, ефективно взаємодіяти в системі "свій – чужий". На весь період польового виходу (7–9 днів) заборонено паління цигарок. Оскільки Армія оборони Ізраїлю має на озброєнні найновіші засоби розвідки, пристрої нічного бачення, то військовослужбовці постійно готуються до наступу виключно в нічний час.

Серед родів військ в Армії оборони Ізраїлю найбільш почесно бути піхотинцем. Піхота повинна швидко долати великі відстані. Щоденно піхотинець проходить до 8 км. Новобранець на другий день курсу молодого бійця вже повинен здолати цю відстань. Закінчуються збори тим, що піхотинець долає відстань тривалістю 70–100 км. Таку ж відстань, у пішому порядку, повинні бути готовими здолати танкісти, артилеристи, зв'язківці та інші представники інших родів військ.

Після проходження відповідних курсів військовослужбовець – кандидат на посаду командира – повинен виконувати впродовж 46 год без сну цілий комплекс заходів (непомітно, у складі групи, висунутись у визначений район, виконати бойове завдання, а по його завершенню (на той час 45 год 45 хв, військовослужбовець провів без сну) він повинен, перед аудиторією, яка також не відпочивала, провести 15-хвилинну лекцію на довільну тему). При цьому ні сам лектор, ні слухачі не повинні заснути, в іншому випадку підготовка починається спочатку (Ben-Shalom, & Fox, 2009).

Спостерігаючи зростання впливу Китаю на світовій політичній сцені та розвиток військового потенціалу, виникає необхідність аналізу методів і засобів психологічного забезпечення військ, психологічної підготовки військовослужбовців Народно-визвольної армії Китаю до умов сучасної війни. Закритість суспільства обмежує доступ до багатьох джерел у КНР, але загальну картину розвитку військової психології можна оцінити за публікаціями в західних джерелах. Необхідно зазначити, що незважаючи на наукове ґрунтування китайської психології на традиційних засадах філософії даосизму, конфуціанства та буддизму, сучасний розвиток прикладної психології взагалі, військової психології зокрема, базується на західних психологічних ідеях та здобутках. Співробітництво китайських та американських психологів, яке було започатковано під час Другої світової війни, незважаючи на подальші політичні події мало позитивні наслідки. *По-перше*, китайські психологи отримали колосальний досвід у галузі професійного психологічного відбору під керівництвом провідних вчених США. *По-друге*, група китайських психологів мала можливість навчання в американських та європейських вишах. *По-третє*, це співробітництво обумовило на подальші роки орієнтацію китайської психології на методологію, практику та технології американської психології (Peng et al., 2012). Згідно з доступними джерелами найбільш ефективними напрямами військово-психологічної науки та практики у Китаї є професійний психологічний відбір та теорія і практика

психологічної війни (Shi et al., 2013). Таким чином, психологічна підготовка військовослужбовців до бойових дій у китайській армії розвивається в напрямі розвитку технологій психологічної стійкості персоналу та психологічного впливу на противника.

Після впровадження в армії США програми Всебічного фітнесу солдата і сім'ї (CSF2) китайські військові фахівці почали вивчати процеси розвитку психологічної стійкості (пружності – resilience) методологію і технології спеціальних психологічних тренінгів (Peng et al., 2014). Традиційним залишається увага до бойової та психологічної підготовки, особливо підготовки особового складу спецпідрозділів. Із китайськими військовослужбовцями проводяться спеціальні тренінги у складних природно-географічних та кліматичних умовах, в умовах екстремально високих та низьких температур середовища, у горах, пустелях, гірсько-лісній місцевості, в акваторіях річок та морів. Акцентується увага не лише на розвиток психологічних та бойових якостей, але і на оптимізацію психологічних характеристик військових підрозділів.

Китайські фахівці вивчають сучасні тенденції щодо психодіагностики та моніторингу розвитку психологічної стійкості (Resilience). Із метою використання в системі професійного психологічного відбору та психологічної підготовки військовослужбовців було проведено психометричне оцінювання та адаптація шкали стійкості (пружності) Коннора–Девідсона (Yuanjun et al., 2016).

За даними масштабного психологічного дослідження впливу екстремальної обстановки на психічний стан та діяльність військовослужбовців, що аналізувалося у чотирьох видах екстремальної діяльності (ліквідація наслідків землетрусу, гірський тренінг, забезпечення соціальної стабільності в районі, інтенсивний тренінг), екстремальна обстановка є причиною виникнення гострого стресу у військовослужбовців. Найбільший рівень стресу діагностований у групі гірського тренінгу, де до фізичного та кліматичного навантаження додалася гіпоксія. Найбільший вплив здійснювався на когнітивний та емоційний кластери, більш менший – поведінковий та психіатричний кластери. За результатами дослідження вчені зробили висновок про необхідність невідкладних психологічних інтервенцій з метою превенції розвитку у військовослужбовців хронічного стресу та посттравматичного стресового розладу (Huang et al., 2014).

Із метою вдосконалення психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій китайськими дослідниками було проведено мета-аналіз чинників ризику ПТСР із залученням ветеранів. Аналіз показав, що суттєвими чинниками розвитку ПТСР є безпосередні бойові, бойові та післябойові події, тяжкість травм та несприятливі життєві події. Таким чином, для прогнозу ПТСР необхідно більше уваги приділяти особистісним змінним та чинникам середовища. Командири повинні забезпечувати безперервну підтримку військовослужбовців до, під час та після розгортання (Lei et al., 2015). Цей підхід відповідає американській системі підготовки, підтримки та реінтеграції військовослужбовців у циклі розгортання.

Предметом наукового аналізу китайських дослідників стала актуальна проблема посттравматичного зростання. У дослідженні було використано опитувальник стійкості Коннора–Девідсона (CD-RISK), Опитувальник посттравматичного зростання (PTGI), шкала регуляції емоцій (ERS), шкала позитивних та негативних афектів (PANAS), опитувальник регуляції емоцій (ERQ). Дослідники встановили, що посттравматичне зростання має значущі позитивні кореляції з психологічною стійкістю, регуляцією процесів гальмування та адаптивного

реагування, позитивними емоціями та когнітивним оцінюванням. На думку фахівців, результати дослідження дозволяють прогнозувати ймовірність посттравматичного зростання у військовослужбовців (Lei et al., 2015).

Таким чином, досвід армій провідних країн світу, у першу чергу, США та НАТО, є тим шансом, що дозволить ЗС України залишити у минулому радянські підходи щодо організації психологічного забезпечення, психологічної підготовки тощо, стати конкурентними, а не наслідуваними у процесі розвитку військової психологічної науки взагалі, психологічних заходів підготовки зокрема.

Дискусія і висновки

Теоретико-методологічний аналіз проблеми психологічних заходів підготовки в ЗС України та армій країн світу дозволяє констатувати:

1. Результати аналізу свідчать про необхідність більш ефективної координації зусиль відповідних структур ЗС України для наближення психологічних заходів підготовки військовослужбовців до стандартів НАТО, створення комплексних програм підвищення ефективності всебічної підготовки військових підрозділів до діяльності в бойових умовах, розробки та впровадження програми підготовки інструкторів з бойової підготовки щодо розвитку необхідних психологічних компетентностей, системи психологічної едукції з проблем психологічного забезпечення та психологічної підготовки для керівників всіх рівнів, командирів військових частин та підрозділів.

2. Системний підхід, що дозволяє розглядати заходи підготовки (Pre-deployment), підтримки (Deployment) та реінтеграції (Post-deployment) як єдиний цикл розгортання, що базується на нормативному закріпленні ролі командира як головного центру прийняття рішень щодо підготовки особового складу, превенції та вирішення проблем гуманітарного напрямку. Іншим базовим принципом є використання єдиних алгоритмів і методів, які поєднують різні методологічні підходи, що використовують фахівці задля виконання конкретних завдань для досягнення максимальної ефективності проведених психологічних заходів. Цьому сприяє формування згідно з доктриною контролю бойового й оперативного стресу (*Combat and Operational Stress Control*, COSC) міждисциплінарних фахових груп для супроводу військових підрозділів під час розгортання, що спроможні надавати військовослужбовцям широкий спектр послуг психологічної допомоги, підтримки та реінтеграції в районі виконання завдань.

3. Основними пріоритетами підготовки армії США визначені – підготовка командного складу з високою адаптивністю та підготовка високопрофесійного особового складу. Основою психологічної підготовки військовослужбовців є формування психологічної стійкості ("resilience") до потенційно травмуючих чинників професійної діяльності та превенція негативних наслідків впливу бойового й оперативного стресу. Окремий напрям психологічної підготовки – створення психологічних умов для стимулювання посттравматичного розвитку (*Post Traumatic Growth*, PTG) у військовослужбовців унаслідок перебування в зоні бойових дій, превенція виникнення ПТСР (PTSD).

4. Особливістю підготовки армій НАТО є комплексність і модульність. У структурі підготовки не визначено психологічну підготовку як окремих видів підготовки, заходи з якої належать до загальної психологічної підготовки і покладені на командирів підрозділів та реалізуються в програмах бойової підготовки. Спеціальні психологічні програми реалізуються фахівцями на запит командирів військових частин. У країнах НАТО реалізовані різні

програмні проекти, нормативними документами НАТО регламентуються лише питання щодо взаємодії військових підрозділів різних країн.

Список використаних джерел

- Котлер, С., Уіл, Д. (2019). *Викрадачі вогню: Таємна революція змінених станів*. 2 вид. Yakaboo Publishing.
- Чиксентмігаї, М. (2017). *Потік. Психологія оптимального досвіду*. Клуб Сімейного дозвілля.
- Army U.S. (2014). *Army Strategic Planning Guidance*. Army Plan.
- Ben-Shalom, Uzi, & Fox, Shaul. (2009). Military Psychology in the Israel Defense Forces. *Armed Forces & Society*, 36(1), 103–119. <https://www.jstor.org/stable/48608862>
- Comprehensive Soldier & Family Fitness. (2014). *Army Regulation 350-53*. Headquarters, Department of the Army.
- Cornum, Rh. et al. (2011). Comprehensive Soldier Fitness. *American Psychologist*, 66(1), 4–9.
- Cohn, J.V. et al. (2013). Stress resilience training system (SRTS). *Proceedings of the 2013 Human-Computer Interaction International Conference* (Las Vegas, July 22–26).
- Csikszentmihalyi, M. (2022). *Flow. The Psychology of Happiness*. Rider & Co.
- Force 2015 and beyond. (2014). *Win in a Complex World. U.S. Army Training and Doctrine Command (TRADOC)*. Headquarters Department of the Army.
- Harms, P.D. et al. (2013). *The Comprehensive Soldier and Family Fitness Program Evaluation*. Report #4: Evaluation of Resilience Training and Mental and Behavioral Outcomes. April.
- Huang, P., Zhang, T., Miao, D., & Zhu, X. (2014, November, 20). Acute stress responses in Chinese soldiers performing various military tasks. *International Journal of Mental Health Systems*.
- Iversen, Zev A., Tikotzki Moshe Almagor, & Kurman, Jenny. (2023). Psychological resilience: Predictors and measurement among Israel Defense Force combat officer candidates. *Military Psychology: the official journal of the Division of Military Psychology, American Psychological Association*, 35(6), 493–506. <http://doi.org/10.1080/08995605.2022.2127986>
- Lee, J.E.C., Sudom, K.A., & Zamorski, M.A. (2013, July). Longitudinal analysis of psychological resilience and mental health in Canadian military personnel returning from overseas deployment. *Journal of Occupational Health Psychology*, 18(3), 327–337. <http://doi.org/10.1037/a0033059>
- Lei, Shi, Yongju, Yu, Li, Peng, Botao, Liu, Yi, Miao, Min, Li, & Xue, Lv. (2015). Posttraumatic Growth in Fresh Medical Cadets after Military Training and its Influencing Factors. *Journal of Psychiatry*, 18(3). <https://www.walshmedicalmedia.com/open-access/posttraumatic-growth-in-fresh-medical-cadets-after-military-training-and-its-influencing-factors-29168.html>
- Peng, L., Zhang, J.J., Li M., Li, P.P., & Zhang Y. et al. (2012). Negative life events and mental health of Chinese medical students: The effect of resilience, personality and social support. *Psychiatry Res.*, 196, 138–141. <http://doi.org/10.1016/j.psychres.2011.12.006>
- Peng, L., Li, M., Zuo X., Miao, Y., & Chen, L. et al. (2014). Application of the Pennsylvania resilience training program on medical students. *Personality and Individual Differences*, 62, 47–51. <http://doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.006>
- Seligman, M. (1998). *Learned Optimism*. Pocket Books.
- Seligman, M., & Kellerman, G.R. (2023). *Tomorrowmind*. Business & Economics.
- Shi, L., Chen, L., Bi, J.Y., Li, M., & Qian, J.J. et al. (2013). *Resilience of Students and Life Adaptation in Military University*. *China Journal of Health Psychology*, 8, 1272–1274.
- Stanag 2565 MEDSTD. (2011). *A Psychological guide for Leaders Across The Deployment cycle*. NATO Standardization Agency.
- Williams, J. M., Zinsser, N., & Bunker, L. (2010). Cognitive techniques for building confidence and enhancing performance. *Applied Sport Psychology* (6th ed.). McGraw-Hill, 305–335.
- Wood, V. M., & Charbonneau, D. (2017). Gender, self-efficacy, and warrior identification in Canadian Army personnel. *Journal of Gender Studies* 747-758. doi:10.1080/09589236.2017.1301812
- Yuanjun, Xie, Li, Peng, Xin, Zuo, & Min, Li. (2016). The Psychometric Evaluation of the Connor-Davidson Resilience Scale Using a Chinese Military Sample. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0148843>

References

- Army U.S. (2014). *Army Strategic Planning Guidance*. Army Plan.
- Ben-Shalom, Uzi, & Fox, Shaul. (2009). Military Psychology in the Israel Defense Forces. *Armed Forces & Society*, 36(1), 103–119. <https://www.jstor.org/stable/48608862>
- Comprehensive Soldier & Family Fitness. (2014). *Army Regulation 350-53*. Headquarters, Department of the Army.
- Cornum, Rh. et al. (2011). Comprehensive Soldier Fitness. *American Psychologist*, 66(1), 4–9.
- Cohn, J.V. et al. (2013). Stress resilience training system (SRTS). *Proceedings of the 2013 Human-Computer Interaction International Conference* (Las Vegas, July 22–26).
- Csikszentmihalyi M. (2017). *Flow. Psychology of optimal experience*. Family Leisure Club [in Ukrainian].
- Csikszentmihalyi, M. (2022). *Flow. The Psychology of Happiness*. Rider & Co.

Force 2015 and beyond. (2014). *Win in a Complex World. U.S. Army Training and Doctrine Command (TRADOC)*. Headquarters Department of the Army.

Harms, P.D. et al. (2013). *The Comprehensive Soldier and Family Fitness Program Evaluation*. Report #4: Evaluation of Resilience Training and Mental and Behavioral Outcomes. April.

Huang P., Zhang T., Miao D., & Zhu X. (2014, November, 20). Acute stress responses in Chinese soldiers performing various military tasks. 20 November 2014. *International Journal of Mental Health Systems*.

Iversen, Zev A., Tikotzki Moshe Almagor, & Kurman, Jenny. (2023). Psychological resilience: Predictors and measurement among Israel Defense Force combat officer candidates. *Military Psychology: the official journal of the Division of Military Psychology, American Psychological Association*, 35(6), 493–506. <http://doi.org/10.1080/08995605.2022.2127986>

Lee, J.E.C., Sudom, K.A., & Zamorski, M.A. (2013, July). Longitudinal analysis of psychological resilience and mental health in Canadian military personnel returning from overseas deployment. *Journal of Occupational Health Psychology*, 18(3), 327–337. <http://doi.org/10.1037/a0033059>

Lei, Shi, Yongju, Yu, Li, Peng, Botao, Liu, Yi, Miao, Min, Li, & Xue, Lv. (2015). Posttraumatic Growth in Fresh Medical Cadets after Military Training and its Influencing Factors. *Journal of Psychiatry*, 18(3). <https://www.walshmedicalmedia.com/open-access/posttraumatic-growth-in-fresh-medical-cadets-after-military-training-and-itsinfluencing-factors-29168.html>

Peng, L., Zhang, J.J., Li M., Li, P.P., & Zhang Y. et al. (2012). Negative life events and mental health of Chinese medical students: The effect of

resilience, personality and social support. *Psychiatry Res.*, 196, 138–141. <http://doi.org/10.1016/j.psychres.2011.12.006>

Peng, L, Li, M, Zuo X, Miao, Y, & Chen, L, et al. (2014). Application of the Pennsylvania resilience training program on medical students. *Personality and Individual Differences*, 62, 47–51. <http://doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.006>

Seligman, M. (1998). *Learned Optimism*. Pocket Books.

Seligman, M., & Kellerman, G.R. (2023). *Tomorrowmind*. Business & Economics.

Shi, L., Chen, L., Bi, J.Y., Li, M., & Qian, J.J. et al. (2013). *Resilience of Students and Life Adaptation in Military University*. *China Journal of Health Psychology*, 8, 1272–1274.

Stanag 2565 MEDSTD. (2011). *A Psychological guide for Leaders Across The Deployment cycle*. NATO Standardization Agency.

Williams, J. M., Zinsser, N., & Bunker, L. (2010). Cognitive techniques for building confidence and enhancing performance. *Applied Sport Psychology* (6th ed.). McGraw-Hill, 305–335.

Wood, V. M., & Charbonneau, D. (2017). Gender, self-efficacy, and warrior identification in Canadian Army personnel. *Journal of Gender Studies* 747–758. doi:10.1080/09589236.2017.1301812

Yuanjun, Xie, Li, Peng, Xin, Zuo, & Min, Li. (2016). The Psychometric Evaluation of the Connor-Davidson Resilience Scale Using a Chinese Military Sample. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0148843>

Отримано редакцією журналу / Received: 16.07.24

Прорецензовано / Revised: 19.07.24

Схвалено до друку / Accepted: 25.07.24

Serhii VASYLIEV, PhD (Psychol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0001-9752-6006

e-mail: vpp1@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF METHODOLOGICAL APPROACHES OF ARMIES OF THE WORLD COUNTRIES IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL TRAINING OF MILITARY PERSONNEL FOR COMBAT OPERATIONS

Background. The military aggression of the Russian Federation against Ukraine raised new requirements for the comprehensive training of military personnel, in particular, psychological training for combat operations. The movement towards compliance with NATO standards is also confirmed by the experience of conducting combat operations by units of the Armed Forces of Ukraine. The introduction of the latest approaches in training provides the necessary impetus, becoming a trend of increasing the effectiveness of military personnel on the battlefield.

Methods. The source base of the research consists of documents of the armies of NATO countries, professional literature in the field of psychology, publications in professional psychological issues. The method of review and analytical research of the literature was used – to find out the methodological approaches to conducting psychological measures for the training of the personnel of the armies of NATO countries.

Results. The analysis shows that NATO countries and other developed countries are guided by the developments and experience of the US Army in training military personnel for combat operations. The main priorities for the training of the US Army are the training of command staff with high adaptability and the training of highly professional personnel. The basis of the psychological training of military personnel is the formation of a system of psychological stability ("resilience") to potentially traumatic factors of professional activity and the prevention of negative consequences of combat and operational stress.

Conclusions. The results of the analysis indicate the need for more effective coordination of the efforts of the relevant structures of the Armed Forces of Ukraine in order to make the organization of psychological training of military personnel conform to NATO standards.

Keywords: psychological training, resilience, psychological fitness, combat stress control, psychological readiness.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.